

ლევან გავრიშვილი

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიკური მოძღვრების ზოგიერთი ასპექტი

იაკობ გოგებაშვილი, ქართველ სამოციანელთა გამორჩეული წარმომადგენელი, იმ საზოგადო მოღვაწეთა კატეგორიას ეკუთვნის, რომელთა დამსახურებაც ქართული კულტურისა და სულიერების წინაშე სრულიად განსაკუთრებულია. როგორც დ. შენგელაია წერდა: „თუ მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოში ილიასთან და აკაკისთან ერთად იბრძოდა ვინმე ასეთი უანგარო თავდადებით, ასე უშიშრად და ზნეობრივად უმწიკვლო იყო, პირველ რიგში ეს იაკობ გოგებაშვილია. ასეთ მოღვაწეს ძველად წმინდანთა შორის შერაცხდნენ ხოლმე. იაკობ გოგებაშვილი ჩვენი, მართლაც, რომ წმინდანია.“¹

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიკური მოძღვრება იყო და არის საგანგებო მეცნიერული შესწავლის ობიექტი. იაკობის თხზულებანი მსოფლიო მასშტაბის პედაგოგიკის თეორეტიკოსთა შრომების სიმალლეზე რომ დგას, ამას უცხოელი მეცნიერებიც აღნიშნავენ. მიუხედავად ამისა, ჩვენს ე. წ. „რეფორმატორებს“ ურჩევნიათ, ქართული საგანმანათლებლო სისტემა დააფუძნონ არა იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიკურ მოძღვრებაზე, არამედ გაურკვეველი წარმომავლობის, ზერელე და ექპერიმენტულ იდეოლოგიაზე. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია იაკობის სამეცნიერო-კრიტიკული მემკვიდრეობის თანამედროვეობის კონტექსტში განხილვა.

თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემა დამყარებულია მოზარდისათვის არა საფუძვლიანი ცოდნის, არამედ ინფორმაციის მიწოდებაზე. დღეს განათლება გაგებულია, ოდენ როგორც ინფორმაციით თავის გამოტენა, უპირატესად იმ ინფორმაციით, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანის ბიოლოგიურ კეთილდღეობას, ხელს შეუწყობს მას დამკვიდრებასა და სხვათა მიმართ კონკურენციის გაწევაში.

უდიდესი ქართველი პედაგოგების, ილია ჭავჭავაძისა და იაკობ გოგებაშვილის აზრით კი, ინფორმაციის მიწოდებასა და ინტელექტუალური უნარების განვითარებას არავითარი ფასი არ აქვს იმ შემთხვევაში, თუ დ. შენგელაია, თხზულებანი, ტ. IV, თბ., 1972, გვ. 16.

პარალელურად აღსაზრდელის ზნეობრივი წვრთნა, სულიერი აღზრდა არ ხორციელდება. სამოციანელთა პედაგოგიკური კრელო შესანიშნავადაა გამოხატული ილია ჭავჭავაძის სიტყვებში: „ჭეშმარიტი განათლება განვითარებულ გონების და გაწურთვნილის ზნე-ხასიათის ერთმანეთთან შეუღლებაა განუყრელად... ზნე-ხასიათის წვრთნა ზრდაა შინაგანის კაცისა, თუ ეგრე ითქმის. შინაგნობა კაცისა მისი სულიერი ვინაობაა, მისი სულიერი ბუნებაა, მაშასადამე, წრთვნა ზნე-ხასიათისა ზრდაა, გარკვევავა მისის სულიერი ვინაობისა, სულიერის ბუნებისა, ანუ, უკეთ ვსთქვათ, მისის კაცობისა, ადამიანობისა. ამიტომაც ზნე-ხასიათის წრთვნა ერთი უდიდესი, უაღრესი საგანია სკოლისა, რადგანაც გაადამიანება კაცისა თავი და ბოლოა ყოველ-გვარის წრთვნისა, ზრდისა და განათლებისა“.²

იაკობ გოგებაშვილის აზრით, ადამიანის ზნეობრივ აღზრდისათვის განუზომელია ეკლესიის მნიშვნელობა; ხალხის სულიერი და გონებრივი განათლება სწორედ ეკლესიისა და სკოლის სინთეზური თანამშრომლობით უნდა განხორციელდეს: „ეკლესია და სკოლა არის სათავე ხალხის ზნეობისა, ეთიკისა, ხოლო თვითონ ეთიკა, სპეტიკი ზნე საძირკველია ხალხის არსებობისა, სიმტკიცისა, კეთილდღეობისა, წარმატებისა. ზნედაცემული ხალხი მაშინაც-კი წააგებს ბრძოლას არსებისათვის, როდესაც იგი ცოდნას არ არის მოკლებული...“³

იაკობის რწმენით, ადამიანის ზნეობრივი აღზრდა შეუძლებელია განხორციელდეს ეკლესიური სწავლების გარეშე, ვინაიდან თუ მორალს ტრანსცენდენტური, სარწმუნოებრივი საფუძველი არ გააჩნია, იგი გადაიქცევა უბრალო ეტიკეტად, რომელსაც არ ექნება ცხოველყოფილი ძალა. ამიტომ ზნეობა და რელიგიური რწმენა განუყოფელია ერთმანეთისაგან: „ეთიკის, კაცთმოყვარეობის შეურიგებელი საძირკველი იყო და არის გულწრფელი სარწმუნობა. ღრმად მორწმუნე კაცი არასოდეს არ ყოფილა სულმდაბალი, ეგოისტი და ვერც იქნება. იგი ახორციელებს თავის ცხოვრებაში მაღალს სწავლას სახარებისას და ჰფენს სითბოს, სიკეთეს თავისს გარშემო. წინააღმდეგ ამისა, თვით პირველი მსწავლელი, სარწმუნობას მოკლებული, შეიძლება იყვეს სულმდაბალი არამზადა, მონათავისი სიამოვნებისა, მავნე მოყვასისა“.⁴

მოზარდის სულიერი და გონებრივი, ჰარმონიული განვითარებისათვის, იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებით, აუცილებელია სკოლებში საღმრთო სჯულის სწავლება: „საღმრთო შჯულის სწავლებას სახალხო შკოლაში უპირველესი მნიშვნელობა აქვს. იგი უნერგავს გულში მოსწავლეთ სარწმუნობას, განუმტკიცებს და განუწმენდს ზნეობას და ამასთან უხსნის ხელოვნებისთს გემოსა და ნიჭსა, რადგანაც საღმრთო წერილი ხელოვნურის

²ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი 10 ტომად, ტ. IV, თბ., 1955, გვ. 293, 296.

³ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, 10 ტომად, ტ. III, თბ., 1954, გვ. 250.

⁴ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. VI, თბ., 1958, გვ. 762.

ელემენტით სავსეა“.⁵ როგორც ვხედავთ, გენიალური იაკობი აღიარებს საღვთო წერილის უდიდეს მნიშვნელობას ადამიანის არა მხოლოდ ეთიკური, არამედ ესთეტიკური აღზრდის პროცესშიც. იაკობი სამართლიანად მიუთითებს, რომ ბიბლიას უდიდესი ესთეტიკური ღირებულება გააჩნია, ამ მხრივ თუნდაც მხოლოდ დავითის „ფსალმუნნი“ რად ღირს! წმინდა წერილის შესწავლა აღსაზრდელს აუცილებლად განუვითარებს ფაქიზ ესთეტიკურ გემოვნებას.

სეკულარიზებული იდეებით გონებადაბინდულ ვაი-რეფორმატორებს კი, ცხადია, გაგონებაც არ სურთ სკოლაში საღმრთო სჯულის სწავლებისა. ისინი საგანგებოდ ზრუნავენ, რომ ბავშვები „ფუნდამენტალისტებად“ არ გაიზარდონ. თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში სრულიად უგულებელყოფილია ზნეობრივი აღზრდა, მოსწავლეს აგრესიით განაწყობენ მასწავლებლისადმი, მას შეუძლია უჩივლოს და დააბეზლოს მასწავლებელი. რა ზნეობრივ აღზრდაზე შეიძლება იყოს საუბარი, როდესაც მოზარდს ამოსახსნელად შესთავაზებენ შემდეგ დავალებას: ვის უნდა დაუთმოს მან სკამი ავტობუსში, მოხუცს, თუ ფენმძიმე ქალს და დაბნეულ ქართველ მოწაფეს თვითონვე უკარნახებენ „სწორ“ პასუხს: არცერთს! რადგან ბილეთი მან შეიძინა და ვალდებული არაა სკამი ვინმეს დაუთმოს!

იაკობ გოგებაშვილი უდიდეს საფრთხეს ხედავდა მატერიალისტური იდეების მოძალეხასა და პროპაგანდაში, რაც შედარებით მოკრძალებულად და შეფარვით მიმდინარეობდა XIX საუკუნეში. დღეს კი, როდესაც ჯერ კიდევ დარვინის ევოლუციურ თეორიაზე იზრდებიან სკოლის მოსწავლეები, უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს იაკობის საუკუნის წინ ნათქვამი სიტყვები:

„ქართველებში ბოლო წლებში იჩინა თავი ერთმა სამწუხარო მიმართულებამა. გაისმა სიტყვით და ბეჭდვით ქადაგება მატერიალიზმისა. სახალხო სფეროშიაც კი არწმუნებდნენ ხალხსა, რომ არ არსებობს არც ღმერთი, არც სული, არც საიქიო, და ადამიანი მხოლოდ მატერიიდან, ზორციდან შესდგებაო. უნდა გამოვტყდეთ, რომ ეს ქადაგება საუკეთესო ღონისძიებაა, რათა ჩვენი ხალხი პირუტყვეულ ნახიარად გადაიქცეს, განიზრწნეს, მოაკლდეს ყოველს ადამიანურს ზნეობას და აღიგაოს პირისგან ქვეყნისა. მატერიალიზმის მოციქულნი ერთს უკადრისს ხერხს ხმარობენ: იგინი აჯერებენ ხალხს, რომ მხოლოდ უვიცს ადამიანებს აქვს სარწმუნოებაო; ყოველი განათლებული ადამიანი მოკლებულია ყოველ გვარს სარწმუნოებასაო. ხალასი სიცრუეა. ყველამ კარგად იცის და თავისი თვალთა-ც ხედავს, რომ არც ერთს პირუტყვეს არაფერი სწამს, - მაშასადამე, ყველა პირუტყვენი უკიდურესად განათლებულნი ყოფილან“.⁶

იაკობი მიუთითებს, რომ მეცნიერული ცოდნა და რწმენა სრულიადაც

⁵ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. VIII, თბ., 1961, გვ. 395.

⁶ ი. გოგებაშვილი, რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტური ნაწერები, ტ. I, თბ., 1910, გვ. 3.

არ ეწინააღმდეგება ერთმანეთს. თავისი დიდი ინტელექტით განთქმული ცნობილი ბრიტანელი პილიტიკური მოღვაწე გლადსტონი, გამოჩენილი ფრანგი მეცნიერი პასტერი, დიდი რუსი ფილოსოფოსი ვლადიმირ სოლოვიოვი ღრმად მორწმუნე ადამიანები იყვნენ, – წერს იაკობი. სათაყვანებელი გაბრიელ ეპისკოპოსი კი წარმოადგენდა ცხად მაგალითს ადამიანისა, რომელიც შესანიშნავად ათავსებდა ერთმანეთთან ღრმა მეცნიერულ ცოდნასა და უდიდეს რწმენას: „სარწმუნოების და მეცნიერების მოთავსება ჰარმონიულად შესაძლებელია არა მარტო სასულიერო პირთათვის, არამედ უმაღლესად განვითარებულ მეცნიერთათვისაც“,⁷ – წერს იაკობი.

თანამედროვე ქართული საგანმანათლებლო სისტემის ერთ-ერთ „მონაპოვრად“ ითვლება უცხო ენის სწავლება პირველი კლასიდანვე. პედაგოგიკური თვალსაზრისით თუ შევაფასებთ ამ „ნოვაციის“ რაობას, გადაჭარბების გარეშე შეიძლება ითქვას, რომ ეს არის საკუთარი ერის წინააღმდეგ მიმართული უმძიმესი დანაშაული, რომლის ჩადენა თვით კომუნისტებსაც კი არ მოსვლიათ აზრად.

ელემენტარული ლინგვისტური ჰემმარიტებაა, რომ ენა არის არა მხოლოდ მზა აზრების გამოთქმის საშუალება, არამედ საშუალება – აზროვნებისა. ცნობილი ენათმეცნიერისა და ფილოსოფოსის ვილჰელმ ფონ ჰუმბოლდტის თქმით: „ენა მსოფლხედვის წესია“. მარტინ ჰაიდეგერის ცნობილი სიტყვებით კი: „ენა ყოფიერების სახლია“. ენაში ყველაზე უკეთ ისახება ხალხის ეთნოფსიქიკა, აზროვნების წესი, მისწრაფებანი და ცხოვრების ფილოსოფია. როგორც გამოჩენილი ესპანელი მოაზროვნე მიგელ დე უნამუნო წერს: „ყოველი ხალხი თავისი ენის საფუძველში დებდა სამყაროსა და ცხოვრების თავისეულ აბსტრაქტულ კონცეფციას ფართო მნიშვნელობითა და გაგებით, ისევე როგორც თითოეულ სიტყვაში – თავის ფილოსოფიას“.⁸ არანაკლებ მხატვრული და შთაბეჭდავია იაკობ გოგებაშვილის მიერ ენის რაობის შეფასება. დიდი პედაგოგის აზრით, სწორედ მშობლიური ენის საფუძვლიანი შესწავლა მიაახლებს ადამიანს ერის სულთან, წინაპართა მსოფლშეგრძნებასა და აზროვნების წესთან: „...დედაენა არის ძვირფასი საღარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიაც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივს ისტორიულს ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით.“⁹

დამწყებთათვის ორი ენის ერთდრულად სწავლება, იაკობის შეფასებით, არის უმძიმესი შეცდომა: „ზოგნი დედა-ენას უარს არ ჰყოფენ, მაგრამ მასთან ერთად ჩვილ ბავშვებს ასწავლიან ერთს რომელსამე სხვა ენას...“

⁷ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. III, გვ. 11.

⁸ მ. დე უნამუნო, ესეები, ესპანურიდან თარგმნა მ. ტიტეინიძემ, თბ., 2009, გვ. 71.

⁹ ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. II, თბ., 1954, გვ. 208.

ამ გვარის მშობლების აზრით, მათნი შვილნი ექესი-შვიდი წლის განმავლობაში ისწავლიან ორს ენასა და წინ გაუსწრობენ იმ ვაჟებს და ქალებს, რომელთაც მარტო დედა-ენაზე ელაპარაკებიათ. მაგრამ რა ძლიერ სტყუვდებიან!.. ჩაბეჭდილებანი უცხო ენისა ასუსტებენ და ჰშლიან დედა-ენის ჩაბეჭდილებათა, ბავშვს ხან ერთი ენა ავიწყდება, ხან – მეორე... ამ გვარად აღზრდილნი ბავშვნი უკან რჩებიან როგორც მეტყველებაში, ისე აზროვნებაში... ბავშვს ჯერ დედა-ენა უნდა ასწავლო და მერე უცხო ენა, ერთი – მეორის შემდეგ. თუ ერთს დროს დააწყებინე ორივე ენის სწავლება, ბავშვს გონებას დაუბნევ“, ამბობს პედაგოგთა მამათმთავარი კომენიუსი“.¹⁰

ამრიგად, პირველკასელთათვის მშობლიურ ენასთან ერთად ინგლისურის სწავლება არის უმძიმესი პედაგოგიკური დანაშაული. ამგვარი საგანმანათლებლო სისტემა მოგვეცემს კრიტიკული აზროვნების უნარს მოკლებულ, ცნობიერებაგახლეჩილ ადამიანს, რომელიც ვერც მშობლიური კულტურის ფესვებთან იქნება დაკავშირებული და ვერც, მით უმეტეს, უცხოურ ცნობიერებას შეითვისებს. მივიღებთ ისეთ ადამიანს, რომელსაც არ ექნება ღირებულებათა მყარი სისტემა, გამოკიდებული იქნება ჰაერში და გახდება შესანიშნავი დასაყრდენი გლობალისტური შხამით დაინფიცირებული ნეოლიბერალებისათვის. სწორედ ეს არის აღნიშნული ანტიპედაგოგიკური ქმედების მთავარი მიზანი.

საუბრობს რა ქართული და რუსული ენების სწავლების პარალელურად დაწყების თაობაზე, იაკობი საგანგებოდ მიუთითებს, რომ „...ქართული ენა ისეთს განსაკუთრებულს მოვლენას შეადგენს ენათა შორის და ლინგვისტიკაში, ისე ნაკლებად ჰგავს სხვა ევროპიულ ენებს, რომ ზოგნი მეცნიერნი იძულებულნი არიან აღიარონ იგი განცალკევებულ თავისებურ ენად და არ მისცენ ადგილი არც ტურანულ და არც ინდო-ევროპიულ ენათა შორის... ამის გამო ყოველი ევროპიული ენა, რომელიც კი ქართველის ბავშვის გონებაში დაიჭერს დედა ენის ადგილს, დაბადებს დიდს წინააღმდეგობას მის მეტყველების და აგებულების შორის და მის გონების ვარჯიშობას, მოძრაობას და განვითარებას სწორედ ისევე დაუშლის, როგორც ჩვენს სხეულს აბრკოლებს შეუსაბამო ტანისამოსი“.¹¹

დიდი პედაგოგი სამართლიანად შენიშნავს, რომ განსხვავებულია ინდოევროპული (რუსული, ინგლისური და სხვ.) და იბერიულ-კავკასიური (რომელსაც მიეკუთვნება ქართული) ენათა **სტრუქტურა, ბუნება**. ამიტომ ამ ენათა შესწავლის ერთდროულად დაწყება ბავშვისათვის პრაქტიკულად დაუძლეველი სირთულეა. ეს გამოიწვევს მოზარდის გონების პარალიზებას, ინტელექტუალურ უნართა დაჩლუნგებას, შედეგად კი მოზარდი ვერც ერთ ენას ვერ შეისწავლის საფუძვლიანად.

ყველა სხვა „სიკეთესთან“ ერთად განათლების თანამედროვე სისტემა

¹⁰ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. II, გვ. 216.

¹¹ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. II, გვ. 218.

არ უღვივებს ბავშვს მშობლიური ენისადმი ბუნებრივი სიახლოვის განცდას. პირველკლასელმა „აი ია“ თავისი ათრთოლებული ხელით კი არ უნდა გამოიყვანოს, არამედ კომპიუტერის კლავიატურაზე წკაპუნით. შედეგად კი იზრდება არა მშობლიურ ფესვებთან ღრმად დაკავშირებული კულტურული ადამიანი, არამედ სულიერი შინაარსისაგან დაცლილი ცივილიზებული რობოტი, რომლის ინტერესთა სფეროც მხოლოდ ბიოლოგიური მოთხოვნილებებით იქნება შემოსაზღვრული.

ჩვენი ყოფის მთელი ტრაგიზმი კი იმაში მდგომარეობს, რომ საქართველოში ქართველებს სანატრულად აქვთ, რომ ჩვენს ქვეყანაში საგანმანათლებლო სისტემა დაფუძნებული იყოს პედაგოგიკის მსოფლიო მასშტაბის კლასიკოსის, იაკობ გომეაშვილის მოძღვრებაზე და არა „განვითარებადი ერებისათვის“ შეთითხნილ, პრიმიტიულსა და ანტიეროვნულ „პედაგოგიკურ“ იდეოლოგიაზე.

